

Obsazování rybníků Bohdanečska polákem chocholatým
(*Aythya filigula* /L.J.)

Ladislav Štancl, Helga Štanclová, Rohovládová Bělá

Polák chocholatý je na Bohdanečsku v současné době nejhojnější potápivou kachnou. Během posledních 20 let od zahnízdění prvního páru, vytlačil postupně poláka velkého (*Aythya ferina*) z jeho hnízdišť, takže nynější hnízdní poměr je podle různých typů rybníků 1 : 3-4 ve prospěch poláka chocholátoho.

Dříve nehnízdil, ale skoro pravidelně protahoval v menších hejnech (MUSÍLEK, 1946). V mimohnízdním období ho jmenovaný pozoroval : 4. 3. 1936 na "Bohdanči"; 15. 12. 1924 ♀ u Bukoviny; v listopadu 1924 juv. u Opočínku; v listopadu 1932 ad. ♂ u Roudničky. OBHLÍDAL (1946) ho pozoroval 19. 3. 1943 na "Sopřeči". PILAŘ/PILAŘOVÁ (1944) pozorovali několik ex. na "Jezeru" u Pohránova 19. 3. 1944 a 30. 3. a 1. 4. 1944 na "Bohdanči". JANALÍK (1959) pozoroval 9. 4. 1959 pár na "Barochu". 20. 10. 1963 pozoroval jmenovaný (1964) menší počet ex. asi v 8.000 hejnu kachen na "Bohdanči".

Zajímavé jsou zástihy z hnízdního období. Mohlo by se zdát, že se zde již tenkrát jednalo o hnízdění a nebo o pokus o zahnízdění, ale nikdy není zmínka o nálezu hnízda a nebo pozorování kačat. Vždy byli pozorováni pouze ♂♂. Tak byl podle Hromádky uloven ♂ 27. 5. 1861 na "Bohdanči" a 5. 6. 1936 na "Strašově", (vše MUSÍLEK l. c.). Kinský a Staněk pozorovali ad. ♀ na "Bohdanči" 21. 5. 1941 (ČERNÝ 1946). Podle OBHLÍDALA (l. c.) byl 3. 5. 1942 pozorován na "Bukovinském" a 9. 4. 1942 pár na "Bohdanči".

Na "Bohdanči" protahoval do roku 1953 poměrně řídko, v roce 1954 se prvně objevil na jarním tahu v hojném počtu. V roce 1959 zde pozorován pár 16. 5. 1959 a 2 ♂♂ 28. 5. 1959. T. d. také 1 ♀ na "Zábranském"; 7. 6. 1959 2 ♂♂ v houfu kačerů ostatních kachen. Konečně 9. 7. 1959 pozorována rodinka s mladými ve stádiu 5 - 7 dnů. Od té doby hojně hnízdí, v roce 1964 asi 1/3 mladých potápivých kachen (ŠTANCL 1973).

Na rybnících u Bukovky protahuje hojně od roku 1954. Od roku 1953 pozorován pravidelně v hnízdním období. Prvně zahnízdil v roce 1961 na rybníku : "Udržal" (ŠTANCL/ŠTANCLOVÁ 1974). Na "Sopřeči" bylo větší množství dospělých ptáků pozorováno v květnu 1957. První hnízdo bylo nalezeno v roce 1964 (ŠTANCL 1968).

V roce 1961 prvně zahnízdil na "Třesickém" rybníku ve 3 párech (Janalík 1961).

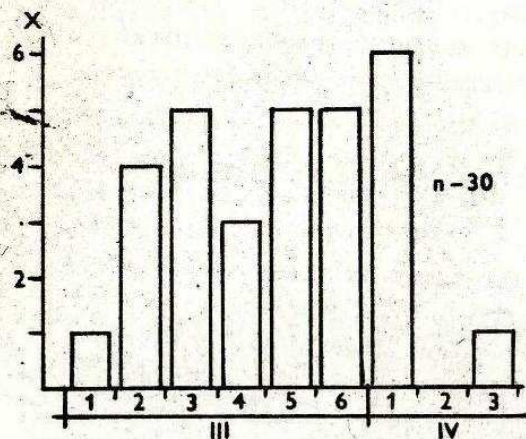
Od té doby hnízdí pravidelně téměř na všech rybnících oblasti. Mimo výše jmenované rybníky bylo jeho hnízdo nalezeno a nebo pozorována mláďata : na "Jezeru" u Pohránova, "Černém Nadýmači", "Buňkově", "Strašovském", "Starovodském", a "Kněžském", na rybnících u Volče a Žáravic apod. Obsadil i malé polní rybníčky jako např. "Starý" u Vyšehněvic. Rodinky můžeme pozorovat i na vybetonovaných nádržích ve vsích (např. v Sopřeči).

P ř í c h o d :

Brzy po uvolnění rybníků od ledu se objeví první ptáci. Nejdříve přiletí menší skupinky, později větší houfy. Někdy přilétají i brzy ve velkých houfech. U prvních houfů bývá převaha ♂♂. Nemusí to ale být pravidlem, jako např. 1. 3. 1961, kdy se na rybníku "Skřín" objevilo 66 ex. Z toho pouze 28 ♂♂. Později se rozdělují na páry, které se i houfech drží pohromadě.

P ř í c h o d o v á d a t a :

27.3. 1949	09.3. 1952	(17.5.1953)	03.4.1954	03.4.1955	01.4.1956
24.3. 1957	05.4.1958	22.3.1959	27.3.1960	01.3.1961	25.3.1962
30.3. 1963	25.3.1964	31.3.1965	08.3.1966	30.3.1967	14.4.1968
02.4. 1969	03.4.1970	24.3.1971	14.3.1972	11.3.1973	06.3.1974
16.3. 1975	12.3.1976	07.3.1977	12.3.1978	17.3.1979	14.3.1980
19.3. 1981					

Obr. 1.
Příchod polska chocholatego
(*Aythya fuligula*) na rybníky
Bohdanečska

Doba příchodu prvních ptáků na rybníky je v době mezi 1. 3. - 5. 4. t.zn.v rozpětí 36 dnů. Hlavní příchod prvních ptáků ve druhé a třetí dekádě března (60,0 %) a v prvních dnech dubna (20,0 %). Výjimečně přichází v první dekádě března (16,7 %). Hlavní průtahová hejna přijdou o 2 - 3 týdny později, takže v posledních březnových a prvních dubnových dnech je nejvyšší početní stav na zdejších rybnících. Začátkem května jsou zde většinou již jenom místní ptáci. V zimovišti byl místní pták zastižen nejpozději 25. 2. ve vzdálenosti 1.000 km (D 34 441).

O d l e t :

Polák chocholačka hnízdí poměrně pozdě a proto je také mezi úlovky kachen velké procento nedostatečně vyspělých mláďat, především při prvních lovech. Tohoroční ptáci byli na hnízdišti zastiženi do 21. 8. (D 55 663 a D 55 683). Po prvních lovech se, jako většina kachen, pokud jsou mláďata vzletná, shromažďují na větších rybnících a potulují se po širokém okolí. 10. 9. byl tříletý pták střelen 26 km od hnízdiště (C 26 889).

O odletu tohoročních ptáků na zimoviště nejsou zatím doklady. Zastiženi byli pouze již dospělí ptáci, z nichž se u některých mohlo jednat o přesídlení (D 43 212, D 43 295, D 51 512).

Chocholačky opouští rybníky koncem srpna a začátkem září. Později zastihneme pouze jednotlivé ptáky a menší skupinky, pravděpodobně protahujících ptáků. Nejpozdější pozorování 19. 11. 1972 a 28. 11. 1970 po 1 ex. na rybníku "Skřín".

P o s l e d n í p o z o r o v á n í :

02.09.1956	11.10.1959	17.10.1965	11.09.1966	17.10.1967
28.11.1970	19.11.1972	24.10.1974	25.09.1976	12.10.1977
07.10.1978	09.09.1979	05.10.1980		

P ř e z i m o v á n í :

V popisované oblasti zastihneme přezimující chocholačky zřídka a to většinou na Labi :

1. 23. 1. 1937 zastihl na Labi u Rosic pár MUSÍLEK (1946)
2. Od 18. do 21. 1. 1940 ♂ při ústí Chrudimky do Labe a ve druhé půli února 12 ex. - 8 ad ♂♂, j. ♂ a 3 pp (ČERNÝ 1946)
3. 3. 12. 1961 pozoroval JANALÍK (1961) 2 ♂♂ na "Třesickém"
4. V lednu a únoru 1963 několik ex. na Labi u Pardubic
5. V I. 1964 2 pp na Labi v Pardubicích (SKLENÁŘ 1964)
6. 6. 2. 1980 ♂ na Labi u Pardubic

V zimovišti byli zatím zastiženi 3 ptáci (D 43 507, C 25 463, C 27 583).

H n í z d ě n í :

Hnízdí na všech rybnících oblasti, i na malých rybníčkách v polích, pokud nejsou příliš znečištěny odvozem odpadů ze vsí (hnojívka apod.). Velké i malé rybníky jsou obsazeny asi stejně silně. Je to odvislé od stavu pobřežních porostů.

Hnízdo bývá umístěno většinou na mokřinách a v rákosových porostech. V suché louce jsme našli hnízdo 2x. na SPR "Bohdaneč" hnízdí ale s oblibou na malých ostrůvcích v kopřivách na suchu. Právě tak na "Strašově". Hnízdí jednotlivě, někdy v menších koloniích. Pak jsou hnízda umístěna i ve vzdálenosti pouhého 1 m a to i od hnízd jiných druhů kachen (polák velký, kopřivka, kachna divoká).

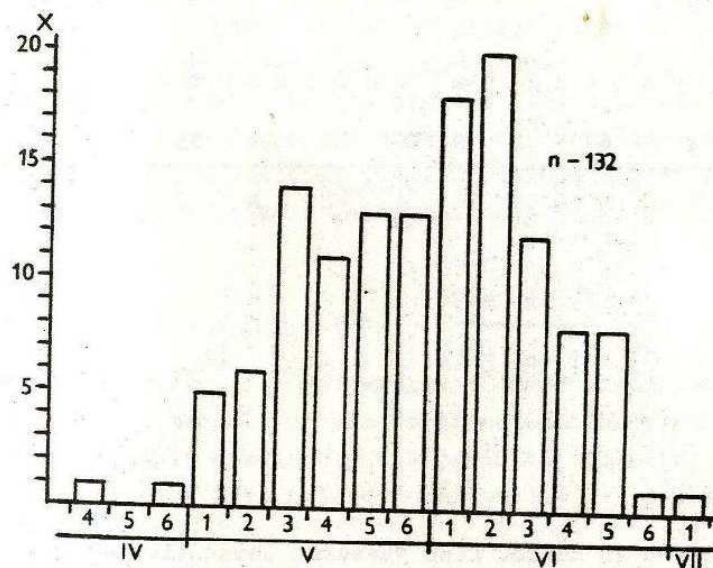
N á l e z y h n í z d :

72 hnízda byla umístěna : v bažině kolem rybníka - na stoličkách v ostrici 25 x, rákosí + suchá tráva 3x, suchá tráva 4x ; na ostrůvcích v rybnících na suchu - v kopřivách 25 x, kopřiva + rákos 1x ; v rákose a v okrajích rybníků - na stoličkách ostrice 13 x, v loňském rákose 3x, v puškvorci na vodě 5 x; v dolíku v suché louce 2 x; na stoličce trávy pod keřem 1 x.

Z a č á t e k h n í z d ě n í :

Začátek hnízdění je závislý především na počasí. S nepříznivým průběhem jara se posune na pozdější dobu. Nejvíce snůšek (29,3 %) bylo započato v první dekádě června, což bylo pravděpodobně zapříčiněno nepříznivým průběhem počasí v květnu v některých rocích. Ve druhé a třetí dekádě května bylo započato celkem 39,5 % všech snůšek. Nejdříve byla pozorována rodinka s více jak jednodenními mláďaty na rybníku "Tichý" již 14. 5. 1971, což dává předpoklad výjimečně časnému zahájení již před 20. dubnem. V dubnu byla mimo toto hnízdo započata pouze jediná snůška. Pozorovaná rodinka na rybníku "Skříň" s mláďaty ve stáří 14 - 18 dnů 30. 8. 1977 předpokládá snešení prvních vajec kolem 15. července (po zpracování této práce bylo na "Strašově" nalezeno hnízdo s 8 čistými vejci 11. 7. 1981). Na hnízdě sedí samice většinou pevně, někdy je ji možno vzít ze hnízda a posadit zpět. U hnízda, které jsme

nalezli 23. 6. 1977 na rybníku "Bohdaneč", pozorovali jsme kačera u hnízda ještě 7. 7., kdy se líhla kačata. Zajímavé bylo pozorování 21. 6. 1980, kdy jsme na rybníku "Strašov" pozorovali 4 a 5 osamocená mláďata, činící dojem dvou rodin. Mláďata sbírala potravu. Po chvíli je samice, včetně gamečka, odvedla z našeho dohledu.

Obr. 2. Začátek hnízdění poláka chocholatého (*Aythya fuligula*) na Bohdanečsku.

Snůška :

Nejvíce snůšek obsahovalo 9 vajec (11x). Pouze jedno hnízdo obsahovalo 3 vejce, z jedné čtyřkusové snůšky se vylíhla pouze 3 mláďata. Snůšky s více jak 12 vejci pochází patrně od více samic. Největší snůška, 23 vajec, byla nalezena na rybníku "Rozhrna" 1. 6. 1978. Všechna mláďata se vyvedla !! U snůšek s 18 vejci se vyvedlo 18 a 6 mladých. Průměr na jednu snůšku činí 9 vajec.

Počet vajec ve snůškách :

Vajec	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	18
x	1	3	8	8	9	9	11	3	8	4	2	2	2	1	2

$$23 \bar{x} = 9$$

$$1 n = 74$$

Ztráty :

Zpracováno 26 hnízd. Plně vyvedeno pouze 11 (42,4 %). 1 snůška byla celá rozházená (snad se pp prali při snášení ?) a 3 snůšky byly nalezeny opuštěny. Vajec bylo snešeno 271, nevylíhlých bylo 86 (31 %). Neoplozených vajec bylo pouze 6 (2 x 1 v. a 2 x 2 v.). Často je vejce vyhozeno ptákem odcházejícím ze hnízda (v jednom případě i 6 kusů). Zbylá vejce ve hnízdech bývají opožděna ve vývinu. Vejce byla patrně donešena během sedění na vejcích samicí a nebo i samicí jinou. Někdy je ve hnízdě ponecháno i naklubané vejce.

Větší ztráty vznikají na mladých, především o chladných dnech. Nejsou vzácné případy, kdy p vodí pouze po jednom mláďeti.

Počet mladých voděných p :

pull.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	13	14	15	16	24	$\bar{x} = 7,14$
x	1	3	2	2	7	3	1	1	3	1	1	1	1	1	n = 28

Rozměry 12 měřených vajec : 58,43 x 40,40 ; 56,4 - 61,0 x 37,9 - 44,0

V květnu a červnu se zdržuje na rybnících v párech nejméně 40 % nehnízdících ptáků. Ptáci se drží v párech až do konce června, část do první poloviny července. Snad jsou to ptáci místní populace, snad je část z těchto ptáků z jiných území. To by vysvětlovalo zástihy dospělých ptáků u nás v hnízdění době ještě před obsazením zdejších rybníků polákem chocholatým a zástihy dospělých ptáků v pohnízdění době na severu a severozápadu.

Usazení mladých :

Vzhledem k tomu, že naši myslivci odvádí malý počet kroužků ze střelených kachen, nebylo dosaženo žádného konkrétního výsledku. Zatím bylo dosaženo pouze jediného zpětného hlášení, ale tento pták mohl před nalezením být mrtev již delší dobu (D 44 693).

Zpětná hlášení :

1. D 34 441 J:13.07.1961 "Bohdaneč"
L.Štancl + :25.02.1963 Argnes-La-Bataille: 49,45 N - 1,00
V (Seine Inferieur) Francie
1.000 km 1, 7, 12 V
2. D 55 563 P :
3. D 55 683 P : 03.07.1977 "Strašov"
Fr. Štancl + : 21.08.1977 ibid.
4. C 26 889 P : 18.06.1961 : "Bohdaneč"
L.Štancl + : 10.09.1961 Holohlavy (Smiřice) 26 km 3,2,23 NE

5. D 43 212 J: 25.07.1965 "Sopřeč"
L. Štancel +: 21.08.1966 Pikalevo : 59,34 N - 34,04 E
(Leningradská obl.) S S S R
1,690 km 1,0,26 NE.
6. D 43 295 P: 08.07.1969 "Skřín"
L. Štancel +: 14.09.1970 Near Jasien: 51,00 N - 19,36 E,
Radomsko, Łódź P o l s k o
300 km 2,2,6 NE
7. D 51 512 P: 30.07.1971 "Bohdaneč"
F. Štancel +: 25.09.1973 Plaseckij rajon, "Merchenga" siver:
62,43 N 40,16 E (Archangelskaja obl.)
S S S R
1.880 km 2,1,25 NE
8. D 43 507 J: 30.07.1971 "Bohdaneč"
L. Štancel +: 14.11.1973 Selsø sø, Hornsherred: 55,45 N - 12,00 E,
Sjælland D á n s k o
680 km
9. C 25 463 J: 28.07.1960 "Bohdaneč"
L. Štancel +: ? 11.1961 Ismaning: 48,12 N - 11,15 E,
München NSR
390 km ca. 1,4,0 SW
10. C 27 583 J: 10.18.1961 "Tichý"
L. Štancel +: ? 01.1963 Hirst Cotenay : ca. 54,30 N - 0,30 W,
Yorkshire A n g l i e
1.210 km ca 1,5,0 NV
11. D 44 693 P: 03.07.1977 "Strašov"
L. Štancel X: 14.04.1979 Praestø Fjord : 55,09 N - 12,04 E,
Sjælland D á n s k o
590 km 1,10,11 NNW

Obr. 3. Zpětná hlášení poláka chocholatého (*Aythya fuligula*).

Literatura :

- Černý W, 1946 : doplňky v : Musílek J., Ptactvo Pardubicka. Pardubice
- Janalík F. 1959 : Turpan černý (*Melanitta nigra*) a jižní zimní hosté na Pardubicku. Zpráva MOS : 26 - 27.
- dtto : 1961 : Avifauna Třesického rybníka 1961. Acta Musei Reginaehradecensis S.A. : 171 - 206.
- dtto 1964 : Husice liščí (*Tadorna tadorna*) a racek stříbřitý (*Larus argentatus*) ve východních Čechách. Zprávy MOS: 10 - 11.
- Musílek J. 1946 : Ptactvo Pardubicka. Pardubice
- Obhlídal F. 1946 : Dodatek o nejvýznačnějších ptačích zjevech v letech 1941 - 1954. Vydáno v: Musílek J., Ptactvo Pardubicka : 170 - 175.
- Pilař, A., Pilařová P. 1944: Zpráva Ing. O. Kadlecovi za rok 1944. Nezveřejněno.
- Sklenář J. 1964 : Ornitologická pozorování. Zoologické listy 13 : 89 - 91, 188 - 190, 282 - 284.
- Štancl L. 1968 : Ptactvo rybníka "Sopřeč". Acta Musei Reginaehradecensis S.A. IX.: 159 - 193.
- dtto. 1973 : Ptactvo státní přírodní rezervace "Bohdanečský rybník a rybník Matka". dtto. XIV : 129 - 163.
- Štancl L., Štanclová H. 1974 : Ptactvo rybníků v okolí Bukovky u Lázní Bohdanče. dtto. XV : 127 - 168.

Pěvuška modrá (*Prunella modularis*) hnízdí na Bohdanečsku

Ladislav Štancl, Helga Štanclová

Pěvuška modrá se na Bohdanečsku vyskytuje pravidelně na tahu, především jarním, v březnu a dubnu. Podzimní tah u ní zde není již tak patrný. Některý rok se s ní v tuto dobu vůbec nesetkáváme. Rovněž řídká je i při přezimování a to pouze některý rok (1954/55, 1955/56, 1957/58, 1962/63, 1971/72, 1974/75 a 1980/81).

Nejčasnější zástih 6. 3. 1975 (Rohovládova Bělá). Přesto ji ale v první dekádě března zastihneme výjimečně. Hlavní jarní tak probíhá koncem března a začátkem dubna. Nejpozději zastižení ptáci 24. 4. (1958 - Rohovládova Bělá). Později zastižení byly patrně v okolí přezimujících. Přesto ale ptáci zastižení začátkem září mohli být zdejší.

O hnízdění této pěvušky na Bohdanečsku nemáme zpráv, přesto že její pravidelná hnízdiště leží již ve vzdálenosti 50 km. V literatuře také nenajdeme žádný záznam o nálezu hnízda na těchto místech. Nejblíže jsou známy výjimečné nálezy hnízd v Pardubicích.

Dne 8. 7. 1978 jsme nedaleko tohoto území u Ostrova u Chlumce n. Cidl. chytili vyspělé mládě. Tak časně datum neukazoval na tah, ale na zahnízdění v blízkém okolí místa odchytu. Důkaz o zahnízdění jsme získali v roce 1980, kdy jsme v kraji lesa u rybníka "Trhoňka" zastihli čtyřčlennou rodinku 10. 7. Nevyspělé mláďata měla ještě krátké ocásky několik dnů po vyvedení ze hnízda a byla doprovázena rodiči. Také 4. 9. t. r. chycený juv. ex. u rybníka "Bohdaneč" náležel patrně místnímu ptáku.

Konečně, dne 3. 5. 1981 jsme ve smíšeném lese (dub, habr, borovice) s podrostem, s několika vysazenými smrčky u rybníka "Skříň", našli její hnízdo. Umístěno bylo na smrčku, 40 cm vysoko a byla v něm 4 čistá vejce. V těchto místech pracovali ale dřevaři a tak jsme později našli hnízdo zničené. Souvislá smrčina se nacházela asi 10 m od nalezeného hnízda. Další hnízdo jsme t. r. našli v místech pozorování rodinky v roce 1980. Umístěno bylo v trnkovém houští 80 cm vysoko a 28. 6. 1981 byla